

Joan Bosch

**MOMENTS ESTEL·LARS
DE CATALUNYA**

La Campana

1a edició: octubre del 2014

© Joan Bosch, 2014

© Edicions La Campana

Avenir, 49, baixos

08021 Barcelona

Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

info@lacampanaeditorial.com

www.lacampanaeditorial.com

Disseny de la coberta: Edigestió

ISBN: 978-84-94-1928-5-2

Dipòsit legal: B.21.641-2014

Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)

Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

«I must do something of my poverty.»

JOAN VINYOLI

A la Teresa Petit, pel seu suport pur i desinteressat.

*Al meu germà Xavier, enginyer, que,
sent jo encara un nen inquiet,
em va fer descobrir les proeses estructurals
que amaguen les obres arquitectòniques
dels genis del Modernisme.*

PRÒLEG

Moments estel·lars i moments decisius

Sovint, les causes que mouen un autor a entregar uns anys de la seva existència a la redacció d'un llibre són fosques i enfonsen les arrels ben avall, dins una experiència vital tortuosa. Els mercenaris de la crítica literària han fet córrer rius de tinta especulant sobre si tal o qual obra és una secreta venjança contra el pare, la sublimació d'un amor frustrat o l'intent encobert de denunciar el poder establert. Aquest no és en absolut el cas del llibre que el lector té a les mans.

La guspira que m'ha impulsat a relatar alguns episodis destacables de la història de Catalunya va saltar en un període concret: el mes de febrer de 1999. La guerra freda era un record i el món gaudia d'una pau relativa. Occident assistia fascinat a l'eclosió d'Internet, i milions de ciutadans adquirien el primer telèfon mòbil. Atesa la demanda massiva de tècnics que això havia generat, la meva formació com a físic em va permetre trobar feina fàcilment al departament de Recerca i Desenvolupament d'una companyia multinacional.

Amb vint-i-set anys, els passos inicials en un entorn professional dominat per europeus i americans van estar marcats per

Pròleg

un cert complex d'inferioritat nacional. No hi ajudaven ni el meu anglès macarrònic, ni els tòpics que circulen sobre Espanya, dels quals cap estranger no dubta i que em convertien en la víctima ideal de certes brometes, que encaixava amb bon humor. Jo provenia de la despreocupada terra dels toros i la *siesta*, i m'havia de guanyar el respecte d'uns enginyers nascuts a països habitats per ciutadans civilitzats i laboriosos, on s'enviaven coets a l'espai i es feien descobriments revolucionaris.

Reunió rere reunió, correu electrònic rere correu electrònic, la veneració que sentia pel que venia d'enllà dels Pirineus es va anar diluint. La formació rebuda a la Universitat de Barcelona em permetia ser plenament competitiu. Certament, els equips formats per catalans tenien un rendiment més irregular, però demostraven una creativitat envejable i sota pressió funcionaven ben greixats. Al final d'aquell 1999, les circumstàncies em van portar a traslladar-me als Estats Units, durant el zenit de la bombolla de les empreses *.com*. L'estada a la deliciosa Boston no va fer variar essencialment el que ja opinava abans de creuar l'Atlàntic. Vaig aprendre molt de la cultura empresarial nord-americana, i és una motxilla que m'acompanya constantment. Però, a la vegada, el meu «jo» llatí acudeix al rescat quan s'ha de recórrer a la improvisació i a la intuïció.

Fa anys que he tornat. Des d'aleshores, no sé què m'irrita més, si el xovinisme –tan freqüent a bona part dels països desenvolupats– o les tropes de catalans que, sota una falsa pàtina de cosmopolitisme, menystenen qualsevol cosa que fem aquí. La crítica sistemàtica d'allò que és local és també una

forma de provincianisme. Tampoc m'hi trobaran els que es consolen pensant que, malgrat tot, «aquí es viu millor que enlloc», com si ens hagués tocat la grossa a la loteria de la geografia, i a la resta dels humans el premi de consolació.

No es poden comptar les hores que he gastat intentant convèncer familiars, amics o coneguts, en sobretauls de cafè o disteses converses davant d'una cervesa, que malgrat que en deu minuts podríem fer una llista inacabable d'episodis deplorables que ara mateix estan succeint a Catalunya, aquestes situacions tampoc són estranyes a Europa o als Estats Units. Simplement, mentre que la premsa local ens ofereix un relat miniaturístic de les misèries d'un regidor corrupte de qualsevol llogaret, tenim tones d'informació inconnexa i sense context del que passa a fora.

Oblidem-nos de l'anècdota. Traiem els ulls dels encapçalaments dels diaris que ens anuncien el proper cataclisme sideral i anem a les dades objectives. Si ens comparem amb les nacions més properes, no som una anormalitat monstruosa. La major part dels paràmetres que descriuen com som socialment o culturalment no són radicalment diferents dels que trobem a França o al nord d'Itàlia. Tenim el país que correspon a la latitud on som, amb les seves peculiaritats. No hi ha una maledicció divina que plani sobre els mortals nascuts entre els Pirineus i l'Ebre. No som millors. Però tampoc som pitjors.

Malgrat la crisi econòmica, Catalunya és un país modern amb una economia exportadora. I ara parlem de política: ¿Quina seria la nostra renda si no sofríssim l'anomenat «espoli

Pròleg

fiscal»? ¿O si Madrid hagués donat la prioritat que mereix a l'anomenat «corredor mediterrani», i el port de Barcelona fos la gran porta d'entrada a Europa de les mercaderies que vénen de la fàbrica del món, de la Xina? ¿Quines multinacionals no tindríem, amb un estat propi que les protegís, com passa a Holanda? Hi ha estudis que sostenen que disposaríem d'una renda per habitant similar a la de Dinamarca. És difícil de saber, però probablement estaríem a prop de la de França o Alemanya.

Així, aquest llibre és fruit de mil debats intempestius sobre aquests temes, d'una rebel·lia contra un sentiment tremendista imperant. De la convicció que la diferència essencial entre el nostre país i els altres és que Catalunya la veiem ben de prop i ens fa patir perquè la sentim nostra. I que al costat d'errors imperdonables, també hem sabut fer grans coses que em sento en l'obligació d'explicar.

El títol elegit, *Moments estel·lars de Catalunya*, està evidentment inspirat en els popularíssims *Moments estel·lars de la humanitat*, de l'escriptor austríac Stefan Zweig. Els possibles paral·lelismes s'acaben aquí. Mai no em passaria pel cap la insensata idea de fer un pols amb un dels mestres de la narrativa del segle XX.

De fet els dos reculls ni tan sols coincideixen en la intenció. Zweig va voler capturar instants històrics de concentrat dramatismes, on el futur de la humanitat es *decidís* en un fet singular, sovint en un instant fugaç. El dramatismes és el fil que cus tots els relats. Així succeeix en un dels textos cronològicament més antics, «El minut universal de Waterloo», on el destí d'Europa

canvia per una decisió d'un mariscal mediocre de Napoleó. No és casualitat que el títol amb què es coneix al món anglosaxó sigui precisament *Moments decisius de la humanitat*.

En el meu cas, el relat del fet més antic desprèn una atmosfera gairebé antagònica. Narra la construcció en només cinquanta-vuit dies, sota la direcció de Domènech i Montaner, d'un hotel de luxe per a 2.000 hostes sobre un banc de sorra, en ocasió de l'Exposició Universal del 1888. Era el primer brot del modernisme, i a la vegada un triomf col·lectiu d'obriers i burgesos. Els ecos de la proesa van ressonar per mig Europa i van merèixer telegrams d'admiració des de Nova York. Si Zweig cercava el conflicte i el dramatisme, jo aquí perseguia l'exaltació i l'apoteosi.

He escollit aquests cinc moments concrets de la història de Catalunya perquè crec que tenen una força narrativa intrínseca. Però podrien haver estat d'altres, i no descarto que en el futur els segueixin altres moments.

Volia rematar el recull connectant-lo amb l'actualitat, i vaig triar la portentosa obra d'enginyeria social que va culminar amb la fundació de l'Assemblea Nacional Catalana. La llavor va ser un simple document d'uns 300 kb, el Full de Ruta de l'MxI, redactat l'estiu de 2009 per un professional de l'arquitectura en la solitud del seu despatx. Els que hi van creure no tenien més mitjans que Internet, les hores lliures que els deixava la feina i la persuasió dels arguments. Qualificar d'*estel·lar* la tasca immensa desplegada per l'ANC els darrers tres anys no està lliure de risc. És un fenomen recent i ens manca la perspectiva de la

Pròleg

llunyania. Podria haver-me decantat per temes que generen més consens, com ara l'èxit dels cuiners catalans o el fenomen d'abast planetari en què s'ha convertit el F.C. Barcelona, però que un moviment purament civil, amb només la força de la gent i sense trencar un sol vidre, hagi estat capaç de canviar el rumb polític d'un país, és una proesa extraordinària que mostra un camí per a altres nacions que busquin la independència per la via democràtica. La imatge del milió i mig de catalans que es van manifestar durant l'11 de setembre del 2012 reclamant un estat propi, més la Via Catalana del 2013 i la V del 2014 tenen un regust d'epopeia bíblica. L'ANC ens ha concedit la impagable sensació que hem pres les regnes del nostre destí com a nació. Que és a les nostres mans revertir el desastre del 1714.

Si l'Assemblea assolirà o no el triomf final, i quan i com, encara és d'hora per dir-ho. Però si fos així, aquest darrer *moment*, a més d'*estel·lar*, esdevindrà *decisiu*. El més *decisiu* de la nostra història recent.

L'HOTEL
QUE VA SORGIR
DEL NO-RES
DEL NO-RES

L'Hotel Internacional, acabat.

Una exposició condemnada al fracàs

És la primavera de 1887. A Barcelona ningú no creu que les obres de l'Exposició Universal que s'ha de celebrar l'any vinent s'arribin a acabar a temps. En l'únic que ha resultat ser eficient el promotor privat que va engegar la iniciativa és a demanar quantioses subvencions a l'Ajuntament de Barcelona i al govern de Madrid. Les obres al parc de la Ciutadella es troben en un estadi tan primari i avancen tan a poc a poc, que tot fa preveure un desastre. El batlle Rius i Taulet és conscient de l'erràtica gestió que està fent el promotor i està molt amoïnat. El previsible fracàs del primer esdeveniment internacional que acull la ciutat, i l'enorme forat que s'està creant a les arques municipals, li fan perdre la son, però el que més li dol és que Barcelona perdi una oportunitat única de tornar al mapa d'Europa després de quatre segles de fosc provincialisme.

Rius i Taulet pren una determinació dràstica i ordena als tècnics de l'ajuntament que agafin les regnes de tot. Força una reunió amb els promotors i els demana els plànols. Quan s'adona que moltes de les obres amb prou feines estan mig definides i que n'hi ha que ni tan sols no s'han començat ni a planificar, se

li posen els cabells de punta. Els arquitectes municipals, amb qui es reuneix de seguida, s'adonen, furgant entre la paperassa, que el disseny de la façana del pavelló principal no passa de ser un bonic decorat impossible de construir. La conclusió és clara: tot el projecte, començant per la colossal torre de fusta de dos-cents metres d'alçària que havia de construir-se a l'avinguda del parc i que havia de ser visible des de qualsevol punt de la ciutat, és un castell de cartes muntat a l'aire per uns especuladors àvids de contractes milionaris.

Visiten el parc i inspeccionen *in situ* l'estat de les obres. Es passegen per les restes de l'antiga ciutadella militar mentre els obrers hi treballen. Es confirmen els pitjors pronòstics: La situació sobre el terreny no és millor que sobre el paper. Només hi ha dos pavellons a punt d'acabar-se. Detecten incomprendibles moviments de terres, excavacions sense sentit i unes quantes estructures de fusta a mig bastir. És més: encara veuen soldats de l'exèrcit espanyol, que continuen allotjats a les casernes de la fortalesa construïda per Felip V, fent instrucció a l'esplanada.

Rius i Tauler no pot perdre ni un minut. Constitueix un Consell General de l'Exposició, que presideix ell mateix, i demana als millors professionals que coneix que en formin part. La primera tasca és elaborar d'urgència un informe exhaustiu de l'estat de les obres. L'activitat al consistori es dispara. S'analitza en detall el que ja està construït i els tècnics troben noves mancances. Moltes de les estructures projectades són de fusta i no es podran aprofitar un cop l'Exposició tanqui les portes. Això

indigna encara més els arquitectes municipals, que creuen que sense uns moderns pavellons de metall, totxo i vidre donaran al món una imatge de país endarrerit. Per si fos poc, quan encara no se n'han redactat les conclusions, esclata una violenta tempesta que s'endú pels aires un dels dos pavellons de fusta, que queda reduït a un munt de taulons mullats escampats pel parc.

Després d'uns quants dies de treball intens, l'informe arriba a mans de l'alcalde. La recomanació és clara: posposar l'exposició. Rius i Tauler el té sobre la taula, se l'ha estudiat a fons, però no vol ni sentir a parlar d'endarreriments. La data d'obertura ja ha circulat per mig món, els expositors ja s'estan preparant i no vol castigar la ciutat amb un descrèdit que tardaria anys a esborrar-se. Barcelona és una ciutat industrial i moderna, i cal que es guanyi la reputació que es mereix entre les capitals europees.

Amb la premsa barcelonina en contra, sense el suport de bona part del consistori i amb les obres en un estat deplorable, Rius i Tauler dóna un cop de puny a la taula i proclama als quatre vents que l'Exposició obrirà les portes el maig de 1888, tal com han avançat tots els diaris del planeta. Tenen menys de dotze mesos per enllestir la feina que el promotor no ha pogut fer en dos anys.

Les obres prenen embranzida

El Consell General de l'Exposició comença a treballar a un ritme frenètic. El primer front obert és el del finançament. Viatgen a

Madrid i es barallen amb tots els ministeris possibles per aconseguir diner fresc per a unes actuacions que encara no tenen un pressupost tancat. Es reuneixen amb els presidents dels bancs locals perquè els concedeixin més crèdit. Com que amb això no n'hi ha prou, l'ajuntament emet deute per valor de 3.800.000 de pessetes, que els barcelonins compren en part perquè l'interès és alt, i en part per fervor patriòtic. En paral·lel, es negocia amb l'exèrcit perquè retiri els soldats de les velles casernes i buidi la presó militar de la Ciutadella. Al mateix temps, s'asseuen també amb els contractistes i els pressionen perquè s'avinguin a renegociar uns acords signats a uns preus que freguen la usura.

Però aquests no són els contratemps més difícils de superar. Ara els arquitectes municipals ja coneixen a fons el projecte i es fan creus de la potineria dels que fins llavors n'havien estat els responsables. Però queden només nou mesos per a l'obertura i no hi ha temps per aturar-ho tot i replantejar-s'ho des de zero. Rius i Tauler, en conèixer el parer dels tècnics, pren un risc més i els dóna una ordre que és una pura temeritat: Els edificis es continuaran aixecant seguint els plànols originals, mentre es redissenyen perquè, aprofitant el que ja està construït, tot plegat resulti en uns pavellons dignes d'una Exposició Universal. Al matí, els arquitectes dirigiran les obres del parc basant-se en uns plànols heretats, que en quatre dies es perdran en un calaix. A la tarda, asseguts a la taula de delineació, hauran de rumiar com fer que els pesants edificis que estan dissenyant no enfonsin uns dèbils fonaments, dimensionats per suportar uns lleugers pavellons de fusta.

Però Rius i Taulet vol aprofitar l'oportunitat històrica per anar més enllà. No en té prou, de remodelar l'antiga Ciutadella per fer-hi una atractiva zona d'exposicions. Cal aprofitar l'embranchida del moment per reformar tota la ciutat i modernitzar-la. Encarrega un altre informe a un urbanista de confiança, que en poc temps li entrega un ambiciós pla que proposa obrir nous carrers, pavimentar-ne d'altres, estendre la xarxa de tramvia, eliminar la riera que baixa per la Rambla de Catalunya, il·luminar els carrers principals substituïnt els fanals de gas pel modern enllumenat elèctric, contractar artistes reconeguts perquè aixequin monuments... Rius i Taulet devora l'informe i s'emociona imaginant-se la ciutat que descriuen aquelles pàgines. L'alcalde accepta la proposta i decideix destinar part dels diners que està mobilitzant l'Exposició per transformar Barcelona en una capital que rivalitzi amb les grans ciutats europees.

Les obres es reprenen sota la direcció municipal en un clima de condescendent escepticisme. Ningú, absolutament ningú, no creu que el miler d'obriers que hi treballen de sol a sol puguin completar les obres en tan poc temps. Alguns diaris com *La Vanguardia* es posicionen obertament en contra i pregunten a l'alcalde que abandoni a temps la seva quixotesca empresa. Els enemics polítics intenten obtenir rèdit de la situació i inunden les publicacions de més tirada amb cartes advertint que el consistori farà un ridícul majúscul i que les pèrdues seran astronòmiques. Els barcelonins, després de mesos de promeses incomplertes i boniques paraules, tampoc són gaire optimistes,

i no poden evitar un profund desencís quan veuen els pavellons a mig fer del parc de la Ciutadella.

Però de cop i volta, davant la incredulitat dels vianants que hi passen sovint, les obres prenen embranzida. Una monumental bastida de seixanta metres d'alçària apareix al final de la Rambla per erigir un monument a Colom. L'asfalt s'estén pels carrers més transitats. L'anivellació del terreny de l'antiga fortalesa militar de la Ciutadella i la xarxa de desaigües s'acaben en poques setmanes. La gruixuda muralla que la rodejava s'enderroca i des del carrer es poden veure els pavellons en construcció. Els curiosos que s'hi atansen comproven com els edificis creixen dia a dia, setmana a setmana: aquí s'alça un nou mur, allà s'encaixa una estructura de ferro, més amunt col·loquen un finestral... Es tracen les vies del parc i la zona d'exposicions ja té cara i ulls. L'espectacular Pavelló de les Arts pren forma i s'enfila fins als dotze metres. Gràcies a la capacitat d'improvisació llatina, en poc temps treu el cap el modern i flamant Palau de la Indústria, el pavelló principal, de ferro i vidre, que tanmateix està assentat sobre uns dèbils fonaments.

Es contracten més treballadors. Ara ja en són 2.000. El ritme de construcció s'accelera encara més i els habitants de Barcelona passen de la desconfiança a la sorpresa, de la sorpresa a la incredulitat, després a l'admiració, i al final a l'eufòria. Fins i tot *La Vanguardia* abandona el to crític i es rendeix a l'evidència que les obres poden finalitzar a temps. Però aquesta eufòria es transforma en èxtasi pur quan un edifici d'un altre planeta, el Cafè-Restaurant, ideat per un arquitecte anomenat Lluís Domènech

i Montaner, pren forma a l'entrada del recinte de l'exposició. Aquest artista desconegut, que de jove va viatjar per mig Europa, ha dissenyat un edifici fascinant de totxo i ferro laminat, radicalment únic i original: La que serà la primera obra mestra d'un estil anomenat Modernisme comença a enlairar-se a una velocitat endimoniada.

El repte impossible

Però el desafiament més irracional encara no s'ha fet públic. L'informe urbanístic denunciava que la ciutat no tenia cap hotel de categoria on allotjar els visitants. Els turistes, els grans empresaris, els expositors i els senyors de l'aristocràcia, que recorreran milers de quilòmetres per venir, estan condemnats a passar la nit en petites fondes familiars i albergs dispersos aquí i allà, en la foscor dels carrerons del nucli antic. Aleshores l'alcalde de Barcelona llança un nou repte, el més agosarat de tots: Dóna trenta dies per presentar a concurs la construcció d'un hotel de 2.000 places, que s'ha d'aixecar sobre uns terrenys a tocar del mar cedits pel port de Barcelona, al passeig de Colom. L'equipament, que es dirà Gran Hotel Internacional, haurà de tenir els màxims estàndards de qualitat segons les directrius del prestigiós hotelier suís Cèsar Ritz. Cadascuna de les sis-centes habitacions ha de ser com una suite de luxe amb totes les comoditats possibles perquè els visitants s'hi trobin com a casa. Han de tenir càlides catifes, cortines, tocadors, llits ben flonjos i un